

The newspaper 'Vinnytski visti' as a source on the activities of Ukrainian authorities under german occupation in 1941

Anatolii V. Voynarovskiy

Vinnitsia Mykhailo Kotsyubynskiy State Pedagogical University

PhD (History), Associate Professor (Ukraine)

e-mail: voinarovskiy95@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9413-2025>

Ilya O. Kovalev

Vinnitsia Mykhailo Kotsyubynskiy State Pedagogical University

Postgraduate student (Ukraine)

e-mail: lluha48225@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-1168-0536>

Abstract

The research aims to reveal the peculiarities of reflecting the activities of the Ukrainian authorities during the establishment of Nazi occupation in the local press ("Vinnytski Visti") and to indicate the source value of periodicals as an important resource for assessing the nature and competencies of local authorities in the Vinnytsia region. **The research methodology** is based on a comprehensive analysis of the complex phenomenon of press coverage of the activities of Ukrainian self-government bodies under occupation by a totalitarian regime. General historical methods of analysis and synthesis, comparison and generalization are used, along with content analysis and critique of periodicals as historical sources. **The scientific novelty** lies in analyzing a specific part of the periodical publication, focusing on the coverage of the complex of measures undertaken by Ukrainian local authorities in the field of administrative management, regulation of economic activities, social protection measures, and cultural life. This attempts, at the regional level, to reveal the true nature and functionality of the apparatus and activities of the Ukrainian authorities under occupation at its initial stage in 1941. **Conclusions:** Analyzing the publication "Vinnytski Visti" from September to December 1941, it is noted that the newspaper, as a periodical of local government, functionally had corresponding directions: providing the population with information about events in the world, country, and regional space; informing about the relations between the population and local authorities, introducing innovations in community life; explaining and commenting on the content of events and news, undoubtedly through the positions of the German occupation authorities and attempting to ensure their support by coordinating activities in various spheres of life, striving to ensure social consensus; despite the limitations of the occupation authorities, it popularized Ukrainian cultural heritage, called for the revival of folk traditions, and the eradication of the ethical practices imposed by the Bolshevik regime, while in the conditions of Nazi totalitarianism, it served as a mouthpiece for agitation and propaganda. The significance of the newspaper was particularly substantial in terms of informing about the renewal of the system of administrative management and fiscal policy, conducting mobilization measures, and organizing public events to arrange cultural and educational life in the community. The analysis of the newspaper as a source also shows the specificity of the powers of the local Ukrainian authorities, which, not being elected but appointed by the occupiers, had their own specifics. According to the procedure of formation, the local authorities were appointed, but in terms of powers, they corresponded institutionally to the functions of a local self-government body.

Keywords: newspaper, "Vinnytski Visti," occupation, agitation, propaganda, self-government, information.

Газета «Вінницькі Вісті» як джерело до діяльності української влади в умовах німецької окупації в 1941 р.

Анатолій Войнаровський

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

кандидат історичних наук, доцент (Україна)

e-mail: voinarovskiy95@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9413-2025>

Ілля Ковальов

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

аспірант (Україна)

e-mail: lluha48225@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-1168-0536>**Анотація.**

Мета дослідження – розкрити особливості відображення діяльності української влади в умовах встановлення нацистської окупації у місцевій пресі («Вінницькі Вісті»), та вказати на джерельну цінність періодики як важливого ресурсу для оцінки характеру та компетенцій місцевої влади на теренах Вінниччини. **Методологія дослідження.** Орієнтиром методологічного підходу є комплексний аналіз складного феномену – висвітлення пресою діяльності органів українського самоврядування в умовах окупації тоталітарним режимом. Використовуються загальноісторичні методи аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення, використано метод контент-аналізу та критики періодики як історичного джерела. **Наукова новизна** полягає в тому, що об'єктом аналізу стає окрема частина періодичного видання, де аналізується висвітлення комплексу заходів української місцевої влади у сфері адміністративного управління, регулювання господарської діяльності, заходів соціального захисту та культурного життя. Це є спроба на регіональному рівні розкрити яким же був насправді за змістом та функціональністю апарат та діяльність української влади в умовах окупації на її початковому етапі у 1941 р. **Висновки.** Аналізуючи видання «Вінницькі Вісті» з вересня по грудень 1941 року зазначимо, що газета як орган періодики місцевої влади функціонально мала відповідні спрямування: забезпечувала населення інформацією про події в у світі, країні та у регіональному просторі; інформувала про взаємини між населенням та місцевою владою, доносила до відома про новачки у буденному житті громади; пояснювала та коментувала зміст подій і новин, безперечно через позиції німецької окупаційної влади та намагаючись забезпечити її підтримку, через координацію діяльності у різних сферах життя, намагаючись забезпечити суспільний консенсус; попри обмеження окупаційних властей популяризувала українську культурну спадщину, закликала до відновлення народних традицій та викорінення насадженої більшовицьким режимом етичної практики, водночас в умовах нацистського тоталітаризму була рупором агітації та пропаганди. Значення газети було особливо вагомим з точки зору інформування про оновлення системи адміністративного управління та фінансової політики, проведення заходів мобілізаційного характеру, організацію громадських заходів щодо облаштування культурно-просвітницького життя громади. Аналіз газети як джерела також показує специфічність повноважень місцевої української влади, не будучи обраною, а призначеною окупантами вона мала свою специфіку. За процедурою формування місцева влада призначалася, але за повноваженнями інституційно відповідала функціям органу місцевого самоврядування.

Ключові слова: газета, «Вінницькі Вісті», окупація, агітація, пропаганда, самоврядування, інформація

Постановка проблеми. Ефективність управлінської діяльності влади в умовах індустріального суспільства багато в чому залежить від грамотно організованої діяльності засобів масової інформації, які висвітлюють діяльність владних інституцій та, відповідно, формують усвідомлене ставлення громади до таких дій. Особливим феноменом є ця сфера в умовах окупації, яка дозволяє проаналізувати яким чином будується система відносин між окупаційною владою та мирним населенням. Окупація нацистською Німеччиною українських земель у період Другої світової війни є тим випадком, коли загарбники намагалися побудувати успішну систему управління. Одним з таких прикладів є та ситуація, що склалася на теренах Вінниччини станом на осінь 1941 р. Після переходу влади до цивільної адміністрації, управлінські функції на місцях виконували допоміжні органи, до роботи в яких залучалося місцеве населення. Розмежування повноважень, встановлення субординації, узгодження дій між різними інституціями потребувало створення відповідної нормативно-правової бази, яка до того ж, залежно від ситуації, постійно корегувалася й доповнювалася політичними вказівками, директивами й інструкціями з Берліна (Гончаренко, Куницький, Лисенко, 2014, с.37). Німецька окупаційна влада, захопивши значні простори, не мала ресурсу повністю сформувати власні окупаційні ресурси адміністрування та управління та була змушене залучити місцеве населення до створення самоврядних структур. Аналіз газети «Вінницькі Вісті» періоду осені 1941 р. дозволяє належно розглянути характер діяльності української влади під контролем німецької адміністрації.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Історіографія досліджуваної проблеми має певні особливості. Дослідниця О.Салата ґрунтовно висвітлює діяльність газети «Вінницькі

вісті», зокрема проаналізувала діяльність періодичного друку Вінницької області в умовах нацистської окупації 1941-1944 рр. та її вплив на населення окупованих територій України. Зокрема, наголошено, що преса як один із механізмів німецької пропаганди мала великий вплив на населення окупованих територій, але внаслідок політики Німеччини окупаційна влада швидко почала втрачати його. Нехтування прагненням українців, політика геноциду призвели до зростання опору проти «нового порядку» з боку населення України. Авторка проаналізувавши видання газети «Вінницькі вісті» за 1941-1944 рр., відзначила, що зміст публікацій повністю відображав політику нацистів щодо населення окупованих територій: спочатку це було загравання з місцевими жителями, потім прагнення змусити їх працювати на рейх. Тобто, у дослідженні, більшою мірою, розглянуто агітаційно-пропагандистську діяльність окупантів (Салата, 2009).

С. Стельникович аналітично розглянув функціонування україномовної періодики на території генерального округу «Житомир», до якої була включена і окупована Німеччиною частина Вінниччини. Дослідник виокремив певні особливості періодизації функціонування преси. Початковий етап пов'язаний з часом адміністрації вермахту, коли почали з'являтися пресові видання, які значною мірою перебували під впливом українського самостійницького руху. Це відобразилося як у тематиці публікацій, так і в зовнішньому оформленні видань. Під завершення 1941 р. україномовні газети, перейшовши під контроль відповідних німецьких цивільних структур, виступили важливими інформаційно-пропагандистським органом нацистської окупаційної влади (Стельникович, 2013).

О. Мельничук та В. Довганюк вказують на такий аспект видавничої діяльності газети «Вінницькі вісті», як висвітлення подій «Вінницької трагедії», а саме викриття німецької владою у 1943 р. масових поховань жертв репресій НКВС 1937-1939 рр. у Вінниці. Автори відзначають, що перша публікація на цю тему вийшла друком 3 червня 1943 р. («Жертви більшовицького терору у м. Вінниці»), її автором був Аполлон Трембовецький. Як заступник редактора газети, він став спеціальним кореспондентом, дослідником, опублікувавши цілу серію статей на цю тему. Газета здійснила цілу серію публікацій, висвітлюючи злочини сталінського тоталітаризму (Мельничук, Довганюк, 2020).

Про висвітлення національно-культурного та духовного життя вінничан у початковий період нацистської окупації на сторінках газети «Вінницькі вісті» йдеться в статті О. Мельничука та М. Мельничука (Мельничук О., Мельничук М., 2020). Вміщені у газеті дописи, на думку авторів, засвідчують активізацію діяльності української влади у цих сферах, що підтверджувалось відкриттям освітніх та культурно-мистецьких закладів, створенням низки громадських організацій, в яких прищеплювались основи національного виховання, поширювались національні ідеї, пропагувалось відродження української мови як фундаменту духовної культури народу.

Особливістю нацистської агітації та пропаганди була потужна антисемітська кампанія, яка мала місце на шпальтах «Вінницьких вістей». Цей аспект аналізує дослідниця Ф. Винокурова (Винокурова, 2006). Авторка вказує, що ця преса виконувала стратегічне завдання нацистської ідеології: домогтися, щоб якомога більше населення окупованих земель пройнялося антисемітськими й антикомуністичними поглядами, причому головним «технологічним» прийомом для досягнення цієї мети було ототожнення єврейства з марксизмом, більшовизмом, радянською владою та її репресивною системою. Саме з таких позицій висвітлювалися теми статей: «Жидівські пляни та совєтська дійсність»; «Більшовизм – жидівське явище»; «Совєтські генерали з жидів» та інші. Автори статей базувалися на принципі тотожності основ більшовицької ідеології та політики і єврейства в цілому, та утверджували тезу про злочинний «жидівсько-більшовицький» режим.

Отже, проблема функціонування періодичних видань, дослідження у різних аспектах, в основному як інструменту агітації та пропаганди окупаційного режиму, але саме аналіз преси як інформаційного ресурсу місцевої влади ще не було здійснено і на наше переконання саме цей зріз заслуговує на ґрунтовне вивчення.

Мета статті – розкрити особливості використання українською владою газети «Вінницькі вісті» як інструмента налагодження комунікації з громадою, формування певного ставлення до окупації, інформування про новий порядок адміністрування та управління, особливості формування громадської думки.

Виклад основного матеріалу. Встановлення німецького окупаційного режиму відбувалося у форсованих умовах, і відповідно наміром окупантів було створення якнайшвидше системи управління яка б дозволяла максимально експлуатувати населення, використовувати ресурси та забезпечувати потреби рейху з одного боку, а з іншого дотримуватися безпеки, аби не спровокувати розгортання невдоволення населення та масовий рух Опору. Уже 16 липня 1941 р., проводячи нараду з питань окупаційної політики, Гітлер заявив, що керівництво III району починає «остаточне врегулювання» питання про врегулювання життєвого простору на

окупованих територіях СРСР. Найбільшою окупаційною адміністративно-територіальною одиницею на теренах України став райхскомісаріат «Україна» (далі – РКУ), яким управляла німецька цивільна адміністрація. Саме на його теренах окупаційний режим набув своїх найбрутальніших форм. Модель облаштування захоплених Третім Райхом земель обумовлювалася геостратегічними амбіціями нацистської верхівки загалом та її прагматичними планами щодо України (Смолій, с.346).

Указ Гітлера про створення райхскомісаріату «Україна» з'явився 20 серпня 1941 р. Спочатку територія РКУ, передана цивільній німецькій адміністрації 28-29 серпня, була незначною. Надалі, з окупацією всієї території України, її межі розширилися. Якщо в серпні 1941 р. РКУ охоплював 71 тис. км², то в жовтні — 176 тис. км², 16 листопада — 235 тис. км². На початок 1943 р. його площа становила 339 тис. км², тут мешкало 16,9 млн. осіб (Смолій, 2011, с.348). У кінці серпня на початку вересня 1941 р. було створено органи української влади. Значна частина Вінницької області була включена до генеральної округи «Житомир» РКУ.

Газета «Вінницькі вісті» мала певну структуру. На першій шпальті містилися ідеологічні заклики-маніфести до населення на кшталт: «Випаляємо з себе рабство (Причини наших невдач 1654, 1709, 1919 р. р. – треба шукати всередині народу, в його душі). Нарис з історичним аналізом», «Українці! Викривайте, виловлюйте, винищуйте ворогів Вашого національного життя!», «Україна понад УСЕ! Ні москаля, ні жида, ні ляха на наших звільнених землях. Україна для українців!». Також був огляд міжнародного становища, політичних подій, зведення фронтових дій. На 2 – 3-ій сторінках найчастіше розміщували просвітницькі та літературні матеріали з історії та культури України, публіцистику. Четверта сторінка як правило мала інформативний характер щодо діяльності влади на теренах краю, друкувалися розпорядження, накази та повідомлення про події культурного життя, оголошення різноманітного характеру.

Відповідно, коли система української влади набула більш-менш виразних рис із визначеними компетенціями, у газеті «Вінницькі вісті» від 1 жовтня 1941 р. було опубліковано роз'яснення про систему адміністративного управління під назвою (Вінницькі вісті. 1 жовтня 1941 р. с.4.) «Порядок урядування». Зазначалось, що вся виконавча сила перейшла до німецької влади, але керувати Україною повинні самі українці. Для цього наявний дотеперішній порядок управління принципово поки що не змінювався, оскільки різкі зміни – причина безладдя. Спільна праця з німецькою владою на базі довіри проголошувалась як обов'язок місцевого управління. Тому кожна ділянка управління повинна бути зв'язаною з найближчою комендатурою. Німецька влада мала проводити тільки найвищий контроль. Вона не мала на меті сама керувати або розв'язувати дрібні суперечки. Найближчою владою для населення мала стати Ортскомендатура (ОК), над нею стояла Фельдкомендатура (ФК). Остання провадила загальний догляд за місцевим урядуванням, давала ділові вказівки і плани в роботі. Також наголошувалось, що саме управління країною українцями вимагає енергії, порядку та гідного ставлення, будь-яке політикування заважає відбудові. Мотивацією управління мали бути ідеї духовності українського народу та інтереси німецьких збройних сил. Одним із завдань було подолання «більшовицької розбещеності» та утвердження національної дисципліни та робочого піднесення. Важливою була сумлінна відбудова господарства при збереженні (тимчасово) старої управлінської системи.

Відбудова у галузі культурного життя мала базуватися на відродженні заборонених комуністами традицій, добровільної участі у культурному житті, при відродженні релігійності, зберігачи толерантність між конфесіями. З релігійних свят мали відзначатися як вихідні – лише найважливіші. Службовці мали сумлінно виконувати свої службові обов'язки та подолати більшовицькі негативи у поведінці (як то: шапка на бік, цигарка в роті, руки в кишенях), повинні відзначатися зразковим життям. Роз'яснювалися принципи діяльності нової управлінської системи: турбота про підлеглих, заборона самовільно полишити посаду, принцип єдиноначальства, відповідальність керівників за дії підлеглих їм очільників підрозділів, право на адміністративні санкції (зауваження, зменшення заробітної платні, штраф, переміщення на посадах) (Вінницькі вісті. 1 жовтня 1941 р., с.4).

Проголошувалося, що керівництво селами здійснюють сільські старости, перебираючи повноваження колишніх сільрад та будучи підзвітними районному керівництву. Обов'язковим був принцип співпраці та взаємної координації дій між різними відомствами та установами. В організаціях всіх рівнів передбачалося створення простої та чітко ієрархізованої системи підпорядкування з організаційними схемами та графіками роботи і правилами внутрішнього розпорядку. В цей розпорядок мали входити імена керівників відділів і компетентність відділів та керування умовами роботи, як то: час праці, заступництво, відпуск та інше (крім питання заробітної плати).

Передбачалось, що кожне врядування (місто, район повинно мати фінансовий відділ, службу порядку, санітарний відділ, комунальний відділ, шкільний, житловий (але не по районах), постачання, господарчий відділ, паспортний відділ, праці. Міські установи, особливо суд,

.....
торгівельний відділ, відділи мір та ваги, лісовий, страховий, ветеринарний та інші повинні мати дозвіл від ФК (Вінницькі вісті. 1 жовтня 1941 р., с.4).

Встановлювались заходи із обмеження бюрократичного апарату та недопущення розбудови корупційних відносин на основі родинних та локальних зв'язків, зокрема зазначалось: «Уряд не є місце притулку. Кожен керівник відділу має тільки одного заступника (не ад'ютанта). Кожен урядовець повинен був мати свою певну ділянку праці. Заборонялося будь-яке протекційне господарювання. При кожній установі мав бути перекладач. Там де бракувало фахівців (особливо лікарів, фінансистів), слід було сповістити про це ФК». Жорстко прописувались умови фінансової діяльності управлінь та відділів. Мала бути оновлена банківська діяльність, яку згорнули в умовах військових дій з відкриттям банків та їх філій в районах під контролем ОК та ФК. Про фінансово-важливі заходи (особливо купівля, продаж, земельні справи, утворення нових посад тощо) потрібно було сповіщати керівника фінансового відділу, який звітував про це ФК.

Задля підтримання чистоти вулиць, для всього населення існувала обов'язкова праця. Вона виконувалась вручну та гужовим порядком, стосуючись перш за все очистки вулиць і впорядкування бруку та транспорту в районах. Передбачалось кожного першого числа подавати звіт ОК або ФК про діяльність окремих відділів. Цей звіт мав містити у собі виконання та планування справ та заходів. Про особливі випадки районні шефи мали негайно сповістити безпосередньо ФК (Вінницькі вісті. 1 жовтня 1941 р., с.4).

Однією із гострих проблем осені 1941 р. та підготовки до опалювального сезону очевидно була проблема з паливом, тому що Постанова міського самоврядування дублювалася у всіх номерах вересня та жовтня. Для забезпечення мешканців м. Вінниці паливом, працівникам підприємств, установ і організацій, які бажають придбати паливо-дрова, необхідно було подати до своєї установи, організації, підприємства заяву за такою формою: Прізвище, ім'я та по батькові; адреса; кількість членів сім'ї (всіх); кількість працюючих (в тім числі); кількість кімнат, та кухня, якщо є; кількість грубок та плит; наявність палива (окремо вугілля, окремо дрова) на перше жовтня ц. р.; при спільнім користуванні зазначається «спільна грубка», «спільна плита».

Правильність поданих в заяві даних повинна бути стверджена керуючих будинками, або домовласниками. Підприємства та установи, на підставі цих заяв, складали і подавали списки до Відділу Торгівлі та Постачання Міського Самоврядування (форма як зазначено вище). Наголошувалось, що за правильність поданих у спискові відомостей відповідальність несе керівник підприємства (Вінницькі вісті. 1 жовтня 1941 р., с.4)

В умовах війни гостро поставали питання обліку те реєстрації населення і, відповідно, міська влада Вінниці у газеті від 3 жовтня 1941 р. опублікувала наступний документ - Постанова № 10 Тимчасового Міського Самоврядування м. Вінниці. 24-го вересня 1941 року. «Про реєстрацію осіб, не приписаних в м. Вінниця». Нею передбачалось усім мешканцям м. Вінниця, П'ятничан та Старого міста, які колишньою (совецькою) міліцією не були прописані в м. Вінниця, а також особам, що прибули до Вінниці під час війни та після вступу німецьких військ, «зареєструватися у паспортному реєстраційному відділі міського самоврядування». (Український проспект № 71 – б, Приміщення Центральної ощадної каси). У примітці зазначалось, що ця постанова не стосується осіб, що є мешканцями м. Вінниця, в Вінниці приписані, але змінили місце проживання (переїхали з одного будинку в другий). Було регламентовано порядок: на реєстрацію з'являються громадяни, прізвища яких починаються з літери: А, Б, В, Г, Д – 6 жовтня; Е, Ж, З, І, К – 7 жовтня; Л, М, Н, О, П – 8 жовтня; Р, С, Т, У, Ф – 9 жовтня; Х, Ц, Ч, Ш, Щ, Ю, Я – 10 жовтня. Особи, що пропустили вище зазначені дні реєстрації – з'являються 11 жовтня. Реєстрація проводилася з 8 до 15 години. При реєстрації було необхідно пред'явити наступні документи: паспорт; військовий білет (у кого він є); довідку з місця праці (якщо працює); ордер на право заняття квартири. Фахівці – інженери, лікарі й інші пред'являли диплом. Всі, що ухилялися від реєстрації, мали бути притягнуті до відповідальності за законами військового часу. Одночасно несли відповідальність власники та керівники будинків, де були виявлені незареєстровані особи та керівники установ, де ці особи працювали. Контроль за виконанням постанови покладался на Українську службу порядку та житловий відділ міста Вінниці. Постанова була підписана головою тимчасового міського самоврядування проф. Савостьяновим (Вінницькі вісті. 3 жовтня 1941 р., с.4).

У номері газети від 5 жовтня інформувалось про нові норми фіскальної політики. Зокрема, Постанова № 3 Вінницької Обласної Управи від 30 вересня 1941 р. проголошувала: «Про запровадження на території визволеної Вінницької області податків: національного і поземельного». Зазначалось, що для відбудови зруйнованої Вінницької області та забезпечення культурної, господарських та адміністративних потреб Вінницька обласна Управа постановляє: запровадити на території Вінницької області оподаткування національним та поземельним податком. Його положення проголошували наступне: 1. Одноразовий національний податок

оплачується всіма особами, які мешкають у межах області, віком: чоловіки від 18 до 60 років та жінки – від 18 до 55 років; 2. Від оплати одноразового загальногромадянського національного податку звільнялися: А) особи які народилися пізніше 1923 р. Б) особи, яким у біжучому році виповнилось, або мало виповнитись: жінкам 55 років, чоловікам – 60; В) особи, цілком непрацездатні через каліцтво або хронічну хворість; Г) батьки, удови та дружини українців, страчених або висланих більшовиками з політичних причин. 3. Одноразовий національний податок, встановлювався у розмірі 3-х німецьких марок, або 30 крб. з кожної особи, яка підлягала оплаті податку. 4. Одноразовий національний податок сплачувався в один термін, не пізніше 20 жовтня 1941 року. 5. Податок сплачувався до відповідних філій «Сільськогосподарського банку», або прибутково-видаткової каси та зараховувався до обласного бюджету. В селах збирання податку проводилося Сільськими Управами, які передавали зібрані гроші по належності. 6. Проведення податку покладалося на районі (міські) фінансові відділи, під загальним доглядом та керівництвом Обласного Фінансового відділу. 7. Заяви та скарги в справах оподаткування подавалися до районних (міських) фінансових відділів, а на рішення останніх – до Обласного Фінансового відділу в терміни, до першої інстанції: 10-денний з дня оголошення відповідними управами списків платників, до другої інстанції: 7 денний з дня об'яви платникові рішення районного (міського) фінансового відділу. Подання скарги не припиняло стягання податку. Як можемо зазначити, податок був досить чітко прописаний, його сума була платоспроможною та необтяжливою для населення, як пільгові визначалися ті особи, що зазнали утисків з боку сталінського режиму (Вінницькі вісті. 5 жовтня 1941 р., с.4).

Також було прописано і поземельний податок: 1. Поземельним податком оподатковувалася вся земля, яка перебувала в користуванні колгоспів, радгоспів, колгоспників, одноосібників та інших осіб або організацій, які працювали в царині сільського господарства. 2. Сума поземельного податку вираховувалася положенням загальною кількістю гектарів землі яка підлягала оподаткуванню, на оклад податку. 3. Оклад поземельного податку до кінця біжучого року встановлювався в розмірі 5-ти німецьких марок або 50 радянських карбованців з одного гектара оподаткованої землі. 4. З площі землі мірою від 0,5 до 1,0 гектара стягувався повний оклад податку, а з площі, меншої за 0,5 гектара – половина окладу. Від оплати поземельного податку звільнялися: а) індивідуальні господарства, які мали у своєму користуванні не більше 0,15 гектара землі; б) господарства колгоспників або одноосібників або інших громадян, непрацездатних через вік, або інвалідність, якщо в складі їх не було працездатних членів родини. *Примітка:* непрацездатними вважалися: а) чоловіки віком від 60 років; б) жінки віком від 55 років; в) діти віком до 16 років; г) каліки та інваліди взагалі, які не могли брати участь в польових чи інших роботах (Вінницькі вісті. 5 жовтня 1941 р., с.4).

Поземельний податок мав сплачуватися у відповідній філії «Сільськогосподарського банку» або в районів прибутково-видаткові каси в один термін, не пізніше 20 жовтня 1941 р. На суми, неоплачені в зазначений термін, нараховувалась пеня, в розмірі 1 % з суми недоплати за кожний день невчасної сплати. 1. Сплачений податок зараховувався до обласного бюджету. 2. Проведення податку покладалося на районів фінансові відділи під доглядом і керівництвом Обласного Фінансового відділу. В селах збирання податку проводилося Сільськими Управами, які передавали зібрані гроші по належності. Заяви та скарги на оподаткування подавалися до районів фінансових відділів, а на рішення останніх - до Обласного Фінансового відділу, в термін: до першої інстанції – декадний з дня оголошення відповідними Управами списків платників, а до другої інстанції – 7 денний з дня об'яви платникові рішення районного фінансового відділу. Подання скарги не припиняло стягнення податку. (Вінницькі вісті. 5 жовтня 1941 р., с.4).

Необхідність забезпечення вермахту сільськогосподарською продукцією зумовила організацію заходів. Так було опубліковано: «Наказ Військового Начальника сільськогосподарської частини по Вінницькій області від 29 вересня 1941 року». У цьому документі йшла мова про наступне: «Визволення німецьким військом населення Вінницької області від більшовицько-жидівського панування та жакливого терору запровадженого ним, а також врятування Німецькою Збройною Силою господарства Вінниччини від знищення його більшовиками за вказівками його поводитря, кривавого Сталіна, покладає на населення Вінниччини святий обов'язок забезпечити Німецьку Армію та населення міст Вінниччини сільськогосподарською продукцією споживання». Відповідне, німецьке командування спільно з обласною управою запроваджувало в межах Вінницької області обов'язкове здавання картоплі та плодів урожаю 1941 року, та відповідно встановлювало заготівельні ціни, наголошувалося, що вартість продукції на заготівлю підвищувалася. У примітці вказували, що для кожного району встановлені мінімальні плани заготівлі. Були чітко прописані суб'єкти здачі продовольства (колгоспи, радгоспи та одноосібники), звільнялися від заготівлі виробники насінневої продукції, встановлювалися терміни здачі. В окремих додатках, які теж були опубліковані, були інструкції із зберігання сільськогосподарської продукції та ціни на неї і

.....
еквівалент заміності, при чому були допущені помилки і в наступному номері редакція приносила вибачення та публікувала виправлення. Приймання продукції мало бути встановлено цілодобовим, із встановленням персональної відповідальності за її збереження. Встановлювалися також крайні терміни здачі продукції та відповідальні за виконання – сільські старости та голови районних управ та Райспоживспілки. Розрахунок мали забезпечувати саме Райспоживспілки. За ухилення від виконання обов'язкового поставлення плодоовочів та картоплі та за зрив доведених планів, винні в тому особи притягалися до суворої відповідальності. Дане застереження візував в. о. військового начальника сільськогосподарської частини по Вінницькій області Денеке. (Вінницькі Вісті. 8 жовтня 1941 р., с. 4).

Влада встановлювала жорсткі правила щодо трудової дисципліни. Оголошення попереджувало про відповідальність за відсутність реєстрації у безробітних у відділі Праці, яким призначався додатковий день на отримання особової картки. За відсутності картки попереджували про кримінальну відповідальність.

Схожого характеру було попередження про відмову від виконання призначених робіт, що очевидно мало місце у практиці. У попередженні заявляли про суворі покарання в разі відмови від робіт. Відділ (уряд) праці прописував, що всі завідувачі підприємств зобов'язані надіслати своїх робітників, чоловіків та жінок, з метою карткового охоплення, до Уряду Праці, вул. Гоголя буд. 15.

Трудящі повинні принести посвідку від фірми (виробництва, частини і т. і) в якій були б такі дані: 1) Прізвище, ім'я та по-батькові; 2) Час народження (день, місяць, рік) та місце народження; 3) Місце перебування; 4) Професія; 5) Посада у фірмі; 6) Заробітна плата за тиждень або місяць; 7) День вступу. День явки для початкової літери прізвища встановлювався: 9.10.41. – А – Г; 10.10.41. – Д – М; 11.10.41. – Н – С; 13.10.41. – Т – Ц. На керівників підприємств була покладена відповідальність за виконання розпорядження. Оголошували також, що робітники всяких спеціальностей можуть бути прийняті або звільнені зі служби лише за згодою відділу Праці. «Зманювання робітників іншими підприємствами та підвищення заробітної платні найсуровіше забороняється» Таким був підсумок завідувача уряду Праці, воєнного над інспектора Рейтера. (Вінницькі вісті. 8 жовтня 1941 р., с. 4).

Досить цікавим в організаційному плані та налагодженні дисципліни було наступне оголошення: *«Осторога. Внаслідок самовільного гендлю (шахрайства), непідпорядкованні виданим наказам, а також грабуванню покарано шістьох членів Української Служби Порядку м. Вінниці 25 буками кожного з осіб. Кару вимірено в присутності представника Української Служби Порядку з тим, щоби на майбутнє не мали місця подібні випадки»*. Очевидно такими заходами окупаційна влада намагалася встановити порядок та гарантувати дисципліну у допоміжній поліції. Невідомо лише чи залишили покараних служити, чи звільнили (Вінницькі вісті. 10 жовтня 1941 р., с. 4).

У номері від 15 жовтня було дано повідомлення про нараду голів районних управ щодо стану відбудови господарства та інфраструктури. Головна теза – майже все відбудовано, але вже в наступному випуску газети від 17 жовтня вказувалося на незадовільний санітарно-епідемічний стан у місті Вінниці.

Окремими колонками містилися оголошення про пошук людей та цілих родин, часто зустрічалися про пошук дітей, втрату документів.

1 жовтня була опублікована «Відозва», яка проголошувала: «У м. Вінниці відбудовується Український Міський Православний Собор (колишня церква Казанської Божої Матері), напівзруйнований більшовиками. Для ремонту Собору треба 40 000 крб. Ці гроші повинні зібрати лише добровільними пожертвами від окремих громадян, яким дорогі ідеї православної української церкви. Комісія по відбудові звертається до Вас і просить пожертви на це дороге святе діло. Пожертви приймаються уповноваженими особами. Адреса: м. Вінниця, український проспект, помешкання Українського Собору (Мури)». Парафіяльна рада.

Тут же містилося оголошення: «Всі німці, що живуть в Україні, та українці і росіяни, які розмовляють німецькою мовою, повинні зараз же зголоситися до Зверхності Праці (м. Вінниця, вул. Гоголя, № 15). Тимчасове Миське Самоврядування». Це звернення свідчило про гострий брак перекладачів для діяльності у місцевих владних органах та, можливо, в міліарних структурах.

Відродження життя в умовах тилу коментують оголошення наступного характеру: поради ветлікаря; по тваринництву та заготівлі силосу, про ефективний засіб сушіння зерна та інші господарські поради.

Публікувалися програми Вінницької радіостанції, які містили наступний контент: новини, музика, огляд преси, календар, лекції українською мовою для німецьких жовнів.

Було відновлено послуги медицини «Вінницька міська центральна поліклініка надає висококваліфіковану (по всіх недугах) медичну допомогу за невелику плату. Кабінети і лікарі:

терапевтичний, хірургічний, педіатричний (дитячий), зубний. Працюють також окуліст і невропатолог та лабораторія».

Налагоджувалася робота сфери послуг: *«Вінницьке обласне об'єднання промислової кооперації доводить до відома населення міста Вінниці та його околиць, що воно відкрило майстерні: пошивочну жіночого та чоловічого одягу (Український проспект № 26), кожушну, валянок, а також пральню (Весняний провулок № 10 – 12). Замовлення на пошиття одягу приймаються з матеріалу замовників»*. Відновлення кооперації у сфері послуг було ознакою зростаючих потреб населення, в той же час оголошення свідчить про дефіцит тканини та матеріалів – «з матеріалу виробника».

Інформувалося про відкриття та продовження набору молоді до освітніх установ краю – Учительського інституту, енергетичного технікуму Цукротресту, платня за рік навчання складала 300 крб.. До відкритої з 1 жовтня Немирівської педшколи було продовжено набір до 15 жовтня. Окрім того, майже у кожному номері газети містився заклик до пожертвування коштів на потреби українського студентства. На шпальтах містилося звернення наступного змісту: *«Українські громадяни! Вносьте свої пожертвування на поліпшення життя українського студентства. Наші студенти – це майбутні вчителі, інженери, лікарі, науковці, це – молодь, що стане будівничим нового українського життя»*. З 28 вересня 1941 р. у Вінниці розпочав свою діяльність СУНС (Союз українського націоналістичного студентства)

Мали місце оголошення про набір робітників: *«Вінницькому авторемонтному заводу терміново потрібні: автослюсарі, автоелектрики, слюсарі тракторів ЧТЗ, ХТЗ, У-2, дизелісти та шофери легкових транспортних машин. Директор авторемзаводу Коноплицький»*. Це звернення повторювалося у кількох номерах та було свідченням гострого дефіциту технічних фахівців, аналогічними були повідомлення ще з кількох підприємств міста.

Майже кожен номер був насичений антирадянськими та антисемітськими матеріалами, автори публікацій виконували ідеологічні розпорядження окупаційної влади і для них більшовизм та єврейство були єдиними. Серед антирадянських матеріалів публікувалися і анекдоти, які мали дискредитувати комуністичний режим та його лідерів. Для прикладу анекдоти про Сталіна. *«Хто більший! Двоє руських у Москві ведуть суперечку, хто більший Сталін чи Гугер? Один каже – Гугер, він відучив американців пити. Інший заперечує – Ні, Сталін він відучив народ їсти»*; *«Сталін скаржиться Калініну – у шафі завелися миші, порада Всесоюзного старости: напиши на шафі: «Колхоз імені Сталіна», вони самі розбіжаться»*. Отже критиці піддавалися найбільш болючі для українського селянства теми – колективізація і Голодомор. Додаючи обіцянки окупаційної влади повернути землю селянам, це мало би додати симпатій до німецької влади.

Контент-аналіз 4 сторінки випусків «Вінницьких вістей» осені 1941 р. засвідчує приділення найбільшої уваги налагодженню урядування, місцевого самоврядування і це є вочевидь спробою довести населенню, що німецька окупаційна адміністрація тимчасова. Утвердити стан громадської думки, що окупанти є союзниками і визволителями. Звісно ці твердження мали би сприяти лояльному ставленню до окупаційного режиму та не допускати розгортання протестних акцій та руху Опору. Вочевидь окупанти розуміли, що маніпуляції станом громадської думки та умиротворення населення, паралельно із застереженнями каральними санкціями, будуть дієвішими та ефективнішими, ніж силове придушення. До другої групи найменувань відносимо термінологію більшовики, більшовицько-жидівська влада. У цьому випадку – це створення образу ворога, яке базувалося на негативному досвіді довоєнного періоду – колективізація, Голодомор, репресії, терор. Станом на 1941 р. це теж був дієвий метод формування антирадянських настроїв та лояльності до нової влади.

Висновки. Отже, газета «Вінницькі вісті» за період осені 1941 р. стала інструментом створення комунікативного середовища на теренах окупованої нацистами території Вінниччини. Видання було важливим засобом в інформуванні населення щодо здійснення управління та адміністрування новоствореними органами окупаційної та української влади. До відома громади доводилися повноваження та компетенції владних структур, важливі розпорядження та накази, проведення фінансових та мобілізаційних заходів. Редакція «Вінницьких вістей» намагалася позиціонувати створення в умовах окупації української влади та позиціонування газети як незалежного друкованого засобу, однак, фактично у всіх матеріалах простежується залежність від окупаційної влади. З іншого боку характер антикомуністичних матеріалів був іманентною позицією редакторів і журналістів, що могли негативно ставитися до сталінського режиму. Також варто зауважити, що місцеві інформативні матеріали були необхідним важелем для регулювання повсякденного життя краю, налагодження стабільності в умовах глибокого тилу. І хоча органи місцевої української влади не були обрані, а призначені окупантами, по факту стали функціонально органами місцевого самоврядування, які вирішували багато життєво важливих питань.

Фінансування. Авторі не отримали фінансової підтримки для публікації цієї статті.

Джерела та література:

- Винокурова, Ф.** (2006). «Єврейське питання» в окупаційних періодичних виданнях на території Вінницької області. *Наукові записки : збірник. Серія : Політологія і етнографія. К. : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, Вип. 31. С. 102-112. URL: <http://inas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0001118125>*
- Гончаренко, О.М., Куницький, М.П., Лисенко, О.Є.** (2014). Система органів місцевого управління на території райхскомісаріату «Україна» та «військової зони». 1941–1944 рр. *Україна. Друга світова війна. 1939-1945*. НАН України. Ін-т історії України. К., 151 с.
- Каліщук, О.** (2023). Феномен колабораціонізму у правовій системі України: історична ретроспектива та сучасні виклики. *Архіви. № 28: Літопис Волині*. DOI: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2023.28.14>
- Мельничук, О., Довганюк, В.** (2020). «Вінницька трагедія» в ідеологічному протистоянні Німеччини та СРСР на завершальному етапі війни. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*, 31 (70), №3. С. 48-59. DOI <https://doi.org/10.32838/2663-5984/2020/3.8>
- Мельничук, О., Мельничук, М.** (2020). Національно-культурне та духовне життя вінничан у початковий період нацистської окупації (за матеріалами газети «Вінницькі вісті»). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*, 31, С.88-98. DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2019-31-88-98>
- Салата, О.О.** (2009). Періодичний друк Вінниччини в умовах німецько-фашистської окупації (на прикладі газети «Вінницькі вісті»). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Історія. Вип. 16. С. 151-155.*
- Смолій, В. А.** (2011). Система управління окупованими територіями України *Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI століття : іст. нариси / ред. кол.: В. А. Смолій (голова редколегії), Г. В. Боряк, Ю. А. Левенець, В. М. Литвин, О. Є. Лисенко (відп. ред.) [та ін.] ; НАН України, Ін-т історії України. К. : Наукова думка, Кн. 1.С. 346-348.*
- Степаникович, С.В.** (2013). Офіційна україномовна преса Генерального округу Житомир (1941 – 1944 рр.). *Гуржівські історичні читання. Вип. 6. С. 235 – 237. http://nbuv.gov.ua/UJRN/gurit_2013_6_91*
- Черняков, Б.** (2006). Окупаційна преса Райхскомісаріату Україна : розбудова і функціонування (1941-1943 рр.). *Наукові записки : збірник. Серія : Політологія і етнографія. К. : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, Вип. 31. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2006_31_7*
- Шайкан, В. О.** (2005). Колабораціонізм на території райхскомісаріату «Україна». К.: Мінерал, 452 с.

References:

- Chernyakov, B.** (2006). Okupatsiyna presa Raykhskomisariatu Ukrayina: rozbudova i funktsionuvannya (1941-1943 rr.) [The occupation press of the Reich Commissariat of Ukraine: development and functioning (1941-1943)]. *Naukovi zapysky : zbirnyk. Seriya : Politolohiya i etnografiya. K. : Instytut politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' im. I. F. Kurasa NAN Ukrayiny, Vyp. 31.*
- Honcharenko, O.M., Kunyts'kyu, M.P., Lysenko, O.YE.** (2014). Systema orhaniv mistsevoho upravlinnya na terytoriyi raykhskomisariatu «Ukrayina» ta «viys'kovoyi zony». 1941–1944 rr. [“Ukraine. Second World War”. 1939 - 1945”. The system of local government bodies on the territory of the Reichskommissariat “Ukraine” and the “military zone”. 1941–1944]. *Ukrayina. Druha svitova viyna. 1939 – 1945». NAN Ukrayiny. In-t istoriyi Ukrayiny. K., 151 s.*
- Kalishchuk, O.** (2023). Fenomen kolaboratsionizmu u pravoviy systemi Ukrayiny: istorychna retrospektyva ta suchasni vyklyky [The phenomenon of collaborationism in the legal system of Ukraine: historical retrospective and modern challenges]/ *Arkhivy №28: Litopys Volyni*. DOI: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2023.28.14>
- Melnichuk, O. & Melnychuk, M.** (2020). Natsionalno-kulturne ta dukhovne zhyttia vinnychan u pochatkovyi period natsystskoi okupatsii (za materialamy hazety «Vinnytski visti») [National-cultural and spiritual life of Vinnytsia during the initial period of Nazi occupation (according to the newspaper “Vinnytsia news”)]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu Mykhaila Kotsiubynskoho. Seriya: Istoriia – Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University Series History*, 31, 88-98. DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2019-31-88-98> [in Ukrainian].
- Melnichuk, O.A. & Dovhaniuk, V.Yu.** (2020). «Vinnytska trahediia» v ideolohichnomu protystoianni Nimechchyny ta SRSR na zavershalnomu etapi viiny. [The “Vinnitsa tragedy” in the ideological confrontation of Germany and the USSR at the final stage of the war]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V.I. Vernadskoho. Seriya: Istorychni nauky –*

- Scientific notes Taurida V. I. Vernadsky National University. Series: Historical sciences.* 31 (70), №3. С. 48-59. DOI <https://doi.org/10.32838/2663-5984/2020/3.8> [in Ukrainian].
- Salata, O.O.** (2009). Periodychnyy druk Vinnyts'koyi v umovakh nimets'ko-fashyst's'koyi okupatsiyi (na prykladi hazety «Vinnyts'ki visti») [Periodical printing of Vinnytsia under the conditions of German-fascist occupation (on the example of the newspaper "Vinnytsia Visti")] *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu Mykhaila Kotsiubynskoho. Seriya: Istoriia – Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University Series History*, 16. S. 151 – 155.
- Shaykan, V.O.** (2005). Kolaboratsionizm na terytoriyi raykhskomisariatu «Ukrayina» [Collaborationism on the territory of the Reich Commissariat "Ukraine]. K.: Mineral, 452 s.
- Smoliy, V.A.** (2011). Systema upravlinnya okupovanyimi terytoriyi Ukrayiny // *Ukrayina v Druhiy svitoviy viyni: pohlyad z XXI stolittya : ist. narysy* [The system of management of the occupied territories of Ukraine // Ukraine in the Second World War: a view from the XXI century: hist. Essays]; / red. kol.: V. A. Smoliy (holova redkolehiyi), H. V. Boryak, YU. A. Levenets', V. M. Lytvyn, O. YE. Lysenko (vidp. red.) [ta in.] NAN Ukrayiny, In-t istoriyi Ukrayiny. K. : Naukova dumka, Kn. 1.S. 346-348.
- Stel'nykovych, S.V.** (2013). Ofitsiyna ukrayinomovna presa Heneral'noho okruhu Zhytomyr (1941 – 1944 rr.) [The official Ukrainian-language press of the Zhytomyr General District (1941-1944)]// *Hurzhiyivs'ki istorychni chytannya*. 6. 235 – 237.
- Vynokurova, F.** (2006). «Yevreys'ke pytannya» v okupatsiynykh periodychnykh vydannyakh na terytoriyi Vinnyts'koyi oblasti ["Jewish question" in occupation periodicals in the territory of Vinnytsia region]. *Naukovi zapysky : zbirnyk. Seriya : Politolohiya i etnohrafyia. K. : Instytut politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' im. I. F. Kurasa NAN Ukrayiny*, Vyp. 31. S. 102-112.

Надійшла до редакції / Received: 09.04.2024

Схвалено до друку / Accepted: 21.05.2024